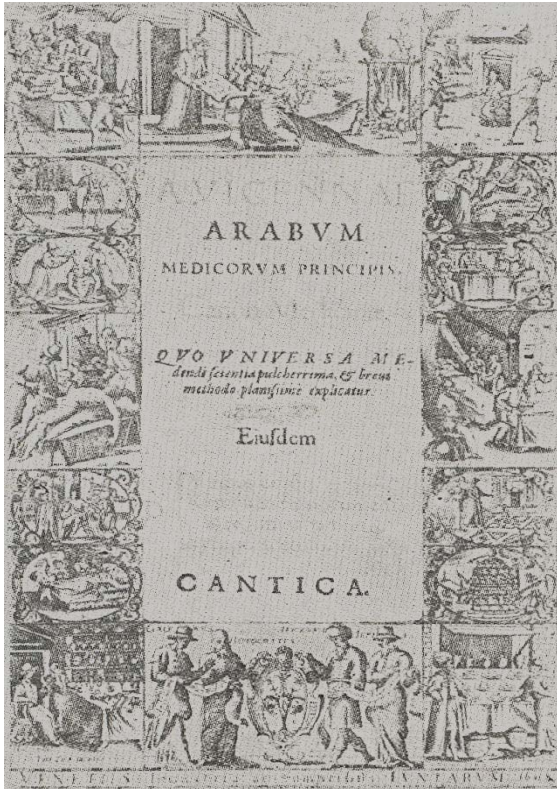

Resim II.3. El-Kanun Fi't-Tıbb (Canon, Canon Medicinea).

Resim II-4. Hipokrat ve Galen iki yanda, ortadaki koltukta oturan İbni-Sina'dır (Alt orta)

İbni-Sina'nın El Kanun'un Orta Çağdaki baskısı

El-Kanun fi't-Tıbb

En ünlü kitabı olan El-Kanun fi't-Tıbb (Al Qanun, Canon, Canon medicinae, Kanun-u fi tib, Al-Qanun fi al-Tıbb) 10 yy da ve Arapça yazılmış ve 12. yüzyılda Latince'ye ve İbranice'ye çevrilerek, Avrupa üniversitelerinde, 17. yüzyıla dek temel ders kitabı olarak okutulmuştur. 5 Cilt olan Tıp Kanunu'nun 3. cildi **Patoloji** ile ilgilidir (Resim II.3).

Birçok hastalık ve ilaç sistematik bir şekilde anlatılmıştır. Bundan başka felsefe ve doğa bilimleri üzerine yüzden çok eser vermiştir. "El-Kanun'da söz edilen tıbbi bilgilerin önemli bir bölümü, bugün dahi geçerliliğini korumaktadır." (4).

İbni Sina açık görüşlü, metodlu düşünebilen bir bilimadamdır ve bilimin hem öğrenilmesi hem doğru anlaşılmasında büyük katkısı olmuştur. İbni Sina, yaşadığı dönemde, bilimi zirveye taşımıştır (Resim II-4) (1-5).

Kaynaklar

1. Cheade A (Çev: Duran R). Tabip İbn-i Sina. Turk J Dermatopathol 1995;4(3-4):195-198.
2. İbn - i Sina (Çev. Kahya E). El-Kanun Fi't-Tıbb. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları; Ankara, 2003.
3. Dunn PM. Avicenna (AD 980-1037) and Arabic perinatal medicine. Neurosurgery 2003; 52(6):1449-1454.
4. Has P. Tarihte batı tıbbının doğudan aldığıları. http://www.tarihmecmuasi.com/Yazilar/bati_tibbi.htm
5. Yurdakök M. Pediatrik dermatoloji tarihinde Türkler. Turk J Dermatopathol 1994;3(1-2):5-12.

III. Şerafeddin Sabuncuoğlu

Resim III-1. Şerafeddin Sabuncuoğlu (1385 -1470 Amasya).

Şerafeddin Sabuncuoğlu (Resim III-1) (1-6)

Amasya'da yaşayan Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu iyi bir hekim ve çağdaş anlamda özgün bir bilim adamıdır. Kendi çağında, güncel olarak da, bir çok açıdan değerli olan, önemli ve sağlıklı işler yapmıştır. Bu işlerin en önemlisi Türkçe yazılmış, açıklayıcı renkli resimlere bezenmiş, Cerrahiyyetü'l Haniyye (Resim III-2,3) adlı yapıtının günümüze dek ulaşması ile ortaya çıkmıştır.

Cerrahiyyetü'l Haniyye

Cerrahi Haniye (Cerrahiyyetü'l Haniyye, Sultan's Surgery) adlı 1465 yılında yazılan yapıtında arı ve yalın bir Türkçe ile uygulamalarını anlatmakta ve renkli resimlerle de göstermektedir. Cerrahi ve nöroşirürji ile ilgili cerrahi girişim ve uygulamalar görülmektedir. Amasyalı Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu, Zahrawi'den Türkçeye çevirdiği, eklemeler renkli resimlerle (minyatür) (Resim III-2-11) açıklamalı biçime getirdiği ve 1465 yılında yazdığı Cerrahi Haniye adlı kitabını Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur (1-4).

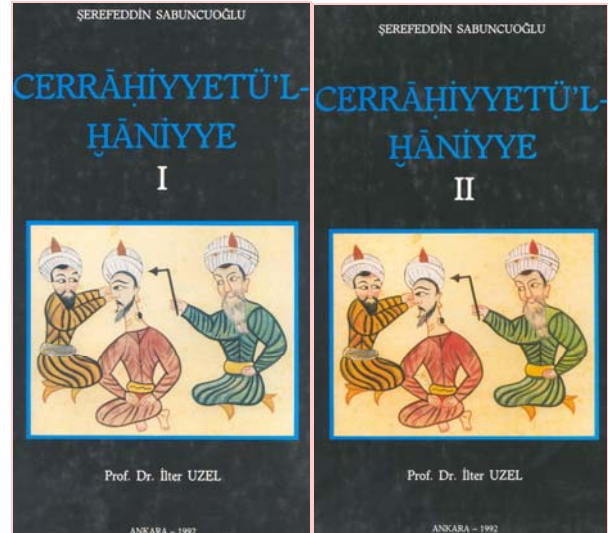
Abulcasis

Abul-Qasim Al-Zahrawi (Abulcasis) (936-1013) Endülüste yaşamış ve 30 ciltlik ünlü yapıtı bulunmaktadır. Cerrahinin bir çok dalı ve nöroşirürji ile ilgili tanı ve sağaltım yöntemleri belirlemiştir. Yapıtları Latince ve Türkçeye çevrilmiş ve 400 yıl başvuru yapıtı olmuştur (1).

Şerafeddin Sabuncuoğlu ve Cerrahiyyetü'l Haniyye'nin önemi (2)

- **Dil yönü:** Döneminde, Arapça-Farsça yazı dili kullanılmasına karşın, tüm kitaplarını Türkçe yazmıştır. Çağdaşı, Fatih'in Hocası Akşemseddin (1390-1459), vb saray hekimleri Arapça-Farsça yazarken, kendisi Amasya'da sade biçimde yaşamış ve Türkçe yazmıştır.
- **Yazın ve sanat yönü:** Böylece, günümüz Türkçesi için çok değerli olan, hem bilimsel, hem de dil, yazın ve sanat açısından önemli kaynak bırakmıştır.
- **Bilimsel yönü:** Tüm yapıtları tıp alanındadır. Yalnızca hekimlik alanında çalışmış, bilgili, araştırmacı ve alçak-gönüllü bir bilimadamıdır. Bu nedenle, günümüz bilim, deontoloji-etik anlayışına uygun bir kişilik taşımaktadır.

- **Hekimlik yönü:** Hekimlik, cerrahi uygulama, eğitimlik açılarından günümüz anlayışına uygundur
- **Çağdaşlık yönü:** Kendi döneminin bilimsel yapıtlarını araştırmış ve doğru değerlendirmiş, Zahrawi'nin "at-Taşrif" adlı cerrahi kitabından Türkçeye çeviri yapmış ve yararlanmış, Cerrahiyyetü'l Haniye adlı yapıtı ortaya koymuş, ayrıca deneysel çalışmalar yapmıştır.
- **Renkli minyatür ve resim yönü:** Bu arada, 1465'de yazılan, Cerrahiyyetü'l Haniyye de renkli resim ve minyatürler ile cerrahi yöntemleri betimledi, Türk bilim tarihinde bir ilki gerçekleştirdi.
- Cerrahiyyetü'l Haniyye yazıldığında Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun 80 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'a giderek Cerrahiyyetü'l Haniyye'yi Fatih'e sunmak istemişse de, bunun başarıp başaramadığı bilinmemektedir (Tablo III-I).
- Amasyalı Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun 1465' de ortaya koyduğu Cerrahiyyetü'l Haniyye, tüm zamanlar boyu, uluslararası alanda tanınmış ve iz bırakmış, en önemli Türkçe yapıttır. Bunda da renkli minyatürlerin bulunması en önemli etkindir (Resim III – 4 -11) (Tablo III-II).

Resim III-2,3. Cerrahi Haniye (Cerrahiyyetü'l Haniyye, Sultan's Surgery) 1465 yılında Amasya'da yazılmıştır (Prof. Dr. İter Uzel).

Resim III-4-11. Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyetü'l Haniyye adlı kitabındaki renkli minyatürler. Bu minyatürler Türk tıp tarihinde bir ilktir (Prof. Dr. İlter Uzel).

Tablo III-I. Amasya İli Valiliği Web sayfasında Şerefeddin Sabuncuoğlu (5).

"FATİH DÖNEMİNİN ÜNLÜ HEKİMİ SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN

Fatih Sultan Mehmet döneminin en ünlü hekim ve cerrahlarından olan **Sabuncuoğlu Şerefeddin** 1386 yılında Amasya'da doğmuştur. Amasya'daki Bimarhane'de Burhaneddin Ahmed'den tıp eğitimi aldıktan sonra yine burada 17 yaşında hekimlik yapmaya başlamıştır. Sabuncuoğlu Şerefeddin 14 yıl bo-

yunca da Bimarhane'de çalışmalarını sürdürmüştür. Yaptığı çalışmalar sonucunda zamanla adı bütün Anadolu'da duyulmuştur.

ESERLERİ Sabuncuoğlu Şerefeddin cerrahlik konusunda üç önemli eser yazmıştır. En önemli eseri, "**Kitab-ı Cerrahiye-i al Haniye**"dir. Konularını minyatürlerle anlatan ve Fatih Sultan Mehmet'e ithaf edilen bu kitap İslam tıbbına büyük bir yenilik getirmiştir. Uzun yıllar hekimlik yaptıktan sonra, 1468 yılında "**Mücerrebname**" adlı eserini kaleme almıştır. Bu sırada 85

yaşındadır. **KİŞİLİĞİ** Sabuncuoğlu Şerefeddin'in en önemli özelliklerinden biri değişik deneyleri çeşitli hayvanlar üzerinde yaparak bilimsel sonuçlar elde etmesidir. Bazı deneyleri kendi üzerinde de yapmış ve bu deneyimleri de yazmıştır. Örneğin bir panzehirin etkisini denemek için önce o panzehiri içmiş, ardından kendini bir yılana ısırtmıştır. Kendi deyimiyle "Ne parmağı şişmiş ne de vücudunda bir belirti gözlenmiştir."

ÖLÜMÜ 1470 yılında Amasya'da vefat eden Sabuncuoğlu Şerefeddin, Darüşşifadaki çalışmaları, yazdığı eserleri ve hayranlık uyandıran bilim adamı kişiliği ile bugünlere uzanmıştır.

CERRAHAT'ÜL HANIYYE'nin GİRİŞİNDEN BİR BÖLÜM "Ben zayıfların zayıfı ve en muhtaç kul olan el-Hac İlyas oğlu, Ali oğlu, Sabuncuoğlu lakaplı Şerefeddin. Allah belalardan korusun, Amasya **Darüş-şifası**nda tabibim. Bu şehirde geçimim kitlik rüzgarında ve zamanın kalp kıran ellerinde düşküdü. Kendisi Zuhal yıldızının basamağı olan ve katında ilimden daha değerli bir şey bulunmayan ve makamında tıp ilminin tüm ilimlerin yarısı olduğu söylenen sultana derdimi bildirmek ve

zamanın sıkıntı rüzgarlarından kendimi korumak için tıp ilminden bir cerrahi kitap yazdım. Bu geçen ömür ve uzun süren istekler içerisinde, ilmiyle gördüğüm ve yaptığım tecrübe ettiğim birçok acayip ve garip işleri bu kısaltılmış kitap içerisinde topladım. Şimdiki zamanın cerrahlarının çoğunluğu bu kitapta bahsedilen şeylerin çoğunu ne görmüşlerdir ne de duymuşlardır. Bu tip cerrahlar sadece bu dönemin revaçtaki kitaplarını incelemekte ve bunların içerisinde yazan şaibeli tedavileri uygulamaktadırlar ve bazen tecrübeleri olmadığı halde kendileri de hatalı şeyler ekleyip doğru yolu bulamamaktadırlar. Bu kitabı **Türkçe** yazmamın nedeni şudur; bu devirde Rum kavimleri Türk dilini kullanmaktadırlar. Ayrıca bu dönemin cerrahlarının çoğu okuma yazma bilmemektedir ve okuma yazma bilseler bile hepsi Türkçe kitap okumaktadırlar. Böylece, bu kitabı Türkçe yazmakla bundan daha çok kişi yararlanacaktır ve bu sayede işin aslını öğrenip, birçok sorunlarını çözerek kendilerini hatadan ve beladan koruyabileceklerdir. Bu kitabın 3 bab-ı vardır. 1. Bab uzuvların ve hastalıkların dağılması, 2. Bab cerrahlerin yarılması, dikilmesi ve tedavisi, 3. Bab ise kırık ve çıkıkların tedavisi hakkındadır. Bu kitaba Cerrahiye-i Haniyye adını verdim. Tedavileri anlatırken önemli olanlarında üstadı, hastayı kullanılan aleti ve tedavi yöntemini tasvir ettim."

Tablo III-II. Şerafettin Sabuncuoğlu'nun kitabındaki spinal cerrahi konusundaki çalışmalarını işleyen bir yaygın (6).

J Neurosurg (Spine 3) 96:352-356, 2002
History of spinal disorders and *Cerrahiyetül Haniye* (Imperial Surgery)

A review of a Turkish treatise written by Serefeddin Sabuncuoğlu in the 15th century Historical vignette

SAIT NADERI, M.D., FERIDUN ACAR, AND M. NURI ARDA
Department of Neurosurgery, Dokuz Eylül University School of Medicine, Izmir, Turkey

Kaynaklar

1. Al-Rodhan NR, Fox JL. Al-Zahrawi and Arabian neurosurg (936-1013 AD). Surg Neurol 1986; 26(1): 92-5.
2. Uzel İ. Şerefeddin Sabuncuoğlu, Cerrahiyetü'l- Haniye I. Türk Tarih Kurumu Yayını, III. Dizi, Sayı 15, Ankara: TTK Basımevi, 1992.
3. Kahya E. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki cerrahi çalışmalardan bazı örnekler. <http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/turkkong3-2/tk3-2-03-kahya.htm>
4. Yurdakök M. Pediatrik dermatoloji tarihinde Türkler. Turk J Dermatopathol 1994; 3(1-2): 5-12.
5. Amasya Valiliği. <http://www.amasya.gov.tr/http/serefeddin.asp>
6. Naderi S, Acar F, Arda MN. J of Neurosurgery (spine) 2002; 96(3): 352-356.

IV. Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet), Fatih Medresesi (1453) ve sonrasındaki gelişmeler

Resim IV-1. Venedikli Gentile Bellini (1429-1507)'nin, 1480 yılında, İstanbul'da yapmış olduğu portre.

Fatih Sultan Mehmet (1432 - 1481) (Resim IV-1), İstanbul'u alarak Orta Çağ'ı kapatıp, Yeniçağ'ı açmış, ayrıca, Aya-sofya ve Zeyrek'te Fatih (Ayasofya) Medresesi'ni açarak, ilk İstanbul Üniversitesi'nin temelini atmıştır (1453). İspanya ve İtalya'dan kovulan bilim adamlarına (çoğu Yahudi) kucak açarak, ayrıca Avrupa'da Rönesans'a da katkıda bulunmuştur (1-3).

Akşemseddin (Şemseddin Muhammed bin Hazma) (-, 1459), aydın görüşlü bir düşünür olarak, Fatih Sultan Mehmed'in bilim, sanat, düşün ve tıp alanlarında yenilikler yapmasına katkıda bulunmuştur (1-2).

Konya'da 14. yy da yaşamış olan Hekim Hacipaşa da aydın görüşlü bir hekim olarak Fatih'e katkıda bulunmuştur. Hekim Hacipaşa'nın "Hekimlik andı" vardır (3).

Hacipaşa'nın hekimlere vasiyeti

- Bil ki, hekimin sözü doğru, gönlü cömert, ahlaki güzel, kalbi bütün canlılara karşı merhametli olmalıdır.
- Halka iyilik yapmalı, sevap ve iyilik kazanmak istemeli, insanların, cariye ve genç erkeklerin gözlerinden gözünü sakınmalıdır.
- Ruhunu sakın olmalı, önüne gelen ihšana kanaat etmeli, yiyecek ve içecekte nefsinin tutmalıdır.
- Cahil ve adi insanlarla düşüp kalkmamalıdır.
- İyi kokulu, temiz elbiseli, güler yüzlü, tatlı dilli olmalı, içki içiyorsa içtiğini belli etmemelidir.
- Sıkıntılı ve üzüntülü anında hastadan fazla bir ücret istememelidir. Malının azlığı ve ailesinin kalabalıklığı nedeniyle zorunlu ise en güzel sözcük ve en hoş sözlerle bunu tagriz yoluyla istemelidir.
- Hastaların ayıpları gibi sırlarını da saklamalıdır.
- Hastaya çağırılan ister esir, ister fakir olsun, ister zengin, ister yoksul olsun ona icabet etmelidir.
- Eğer yanında bulunup gözü ile görmesi mümkün olmazsa sorusuna cevap vermekle gönlünü hoş etmeye çalışmalıdır.
- Kati olarak hastası için yaşar ya da ölür dememeli, hastalığın devamı için bir zaman tayin etmemelidir.
- Hastasının tedavisinde, kusurunun ölümüne sebep olması için kendi şahsı ve hayatı için nasıl özen gösterirse, ona da öyle özen göstermelidir.
- Durumu ile ilgili bilgi almak isteyen herkese, iyi şeyler söylemelidir.
- Söylediği ve yazdığı şeyler açık, anlaşılır olmalıdır.

Şerefeddin Sabuncuoğlu, Cerrahiyetü'l- Haniyye adlı kitabını 1465 yılında yazarak, Fatih Sultan Mehmed'e sunmak üzere İstanbul'a gelmiştir (1).

"İslam eserlerinin Latinceye çevrilmesinde ve Rönesansa büyük katkıları olan Yahudiler, koyu Katolik ve ırkçılık sonucu 15. yüzyılda İtalya ve İspanya'dan kovulmaya başladı. Fatih Sultan Mehmed, İtalya'dan kaçan Maestro Jacobo (sonradan Müslüman olarak Hekim Yakup Paşa adını aldı) ve İspanyalı Ephraim b. Sandschi gibi Yahudi hekimlere görev verdi." (2)

(Fatih'in Mısır seferi'ne giderken, Gebze (Maltepe)'de, ayağındaki aşırı ağır nedeniyle (gut, damla, nikris) verilen ilaçtan hemen sonra, çok genç yaşta ölmesi (3 Mayıs 1481) üzerine, Hekim Yakup Paşa'ya Venedikliler tarafından "bu iş için görev verildiği ve ölümüne yol açtığı" görüşü de vardır!